

Ermenistan KP'den Rusya KP'ne "Türkiye" değerlendirmesi

Hazırlayan: Dr. Mehmet Perinçek

Bu sene Ekim Devrimi'nin 100. yıldönümü. 1917 yılında Ekim Devrimi'yle birlikte Türkiye'yi paylaşanlar kampında yer alan Çarlık Rusyası'nın yıkılması, yerine Türkiye'ye dost Sovyet Rusya'nın kurulması, İstiklâl Savaşı'nın başarıya ulaşmasının uluslararası koşullarını oluşturmuştu. Türk-Sovyet işbirliğinin ilk önemli ayağı ise Doğu Cephesi'nde yaşanmıştı. Türk Ordu'sunun ve Kızıl Ordu'nun ortak harekâtları sonunda Türkiye'yi tehdit eden Taşnak Ermenistanı yıkılmış (29 Kasım 1920), böylece Türkiye doğu sınırını güvence altına alarak gücünü Batı Cephesi'ne yoğunlaştırma fırsatı elde etmişti. Ermenistan'da Sovyet iktidarının kurulması, ardından Kars Antlaşması'nın imzalanmasıyla (13 Ekim 1921) Ermeni meselesi de son bulmuş oluyordu.

Yeni kurulan Sovyet Ermenistanı, bu süreçte Ankara'ya karşı dostane bir çizgi izledi. Geçmiş dönemin ciddi bir muhasebesi yapı-

lırken, Taşnaklar ve Türkiye düşmanlığıyla emperyalizmle işbirliği üzerine kurulu Taşnak zihniyeti de çok sert bir şekilde eleştiriye tabi tutuluyordu. Bolşevikler, sosyalist devrimlerin yanında Anadolu hareketinin başını çektiği Doğu'daki milli kurtuluş mücadelelerini de dünya devriminin bir parçası olarak görüyordu. Türk-Sovyet işbirliği, Ermenistan'da ideolojik ve siyasi plandaki Türk karşıtlığını da ortadan kaldırıyordu.¹

Ancak bu süreçte inişler-çıkışlar da yaşanıyordu. Ermeni komünistleri arasında kimi zaman Türkiye'ye karşı sekte tutum alan kişiler de vardı. Örneğin Sovyet Ermenistanı'nın Moskova'daki temsilcisi Ter-Gabrielyan bunlardan biriydi. Ter-Gabrielyan'ın Türkiye'ye karşı mesafeli tutumu, Moskova tarafından da sert bir şekilde eleştiriliyordu.² Gerçekten de Moskova, Ermeni Bolşeviklerine Türkiye'yle yakınlaşılması konusunda ciddi telkinlerde bulunmaktaydı.

1 Konuyla ilgili bkz. Mehmet Perinçek, **Sovyet Arşiv Belgelerinin Işığında Türk-Sovyet Askeri İlişkileri: Doğu Cephesi (1919-1922)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2014; Mehmet Perinçek, **Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi**, 5. Basım, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, Ağustos 2016; Mehmet Perinçek, **Ermeni Milliyetçiliğinin Serüveni: Taşnaklardan ASALA'ya Yeni Belgelerle**, 4. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2015.

2 Örneğin Sovyet iktidarının Güney Kafkasya'daki en önemli liderlerinden biri olan G. K. Orconikidze, Y. V. Stalin'e, V. İ. Lenin'e, G. V. Çiçerin'e gönderdiği 4 Aralık 1920 tarihli raporda "Türkler, Ermeni komünistlere büyük bir güvensizlikle yaklaşıyor. (...) Bütün Ermeni komünistleri Moskova'dan kovmak lazım. Hemen Ter-Gabrielyan'ı gönderin" demekteydi. Bkz. Mehmet Perinçek, **Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi**, s.294.

Bu çerçevede Temmuz 1921’de bir kriz yaşandı. Ermenistan’da Kasım 1920 sonunda kurulan Sovyet iktidarına karşı Taşnaklar, Şubat 1921’de bir ayaklanma başlatmış ve ülkede hâkimiyeti ele geçirmişlerdi. Erivan’ın Bolşevikler tarafından geri alınmasının ardından 26 Nisan 1921’de Zengezur’da Taşnak komutanı Njde’nin başkanlığında Dağlık Ermenistan Cumhuriyeti kurulmuş, ancak aynı yılın Temmuz ortasına kadar yaşayabilmişti. Bu sürecin sonuna doğru Sovyet iktidarı, Taşnaklarla görüşmeler yapmıştı. Bu görüşmeler Letonya’nın başkenti Riga’da gerçekleşmiş ve Sovyet tarafını Kafkasya meselelerinde hiçbir şekilde yer almayan ve Sovyet Rusya adına Batı’da görev yapan A. A. İoffe temsil etmişti. Görüşmelerde Sovyet Ermenistanı’ndan ise Ter-Gabrielyan ve Ter-Vaganyan bulunuyordu. Bu görüşmelerde Moskova’nın haberi olmadan Taşnaklar lehine, Türkiye’ninse aleyhine bazı tavizlerin verildiği bir taslak metin oluşturulmuştu. Bu metin, Moskova tarafından öğrenilince adeta kıyamet kopmuş, Sovyet iktidarı heyet üyelerinin bu tavrını kesin bir şekilde mahkûm etmiş ve hazırlanan taslak da çöpe atılmıştı. Türk-Sovyet ilişkilerini baltalayacak bu girişim de bertaraf edilmiş oldu.³

Temmuz-Ağustos başında yaşanan bu süreçte Ermenistan SSC’nin Moskova’daki Tam Yetkili Temsilcisi Ter-Gabrielyan da olumsuz bir rol oynamıştı. Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, Ter-Gabrielyan’ın Sovyet Rusya Dışişleri Halk Komiseri (Bakanı) G. V. Çiçerin’le yaptığı yazışmalardan haberdar olunca Ermenistan’daki Sovyet iktidarının Türkiye politikası konusunda doğabilecek şüpheleri ortadan kaldırmak için Moskova’ya bir açıklama yapma gereği duymuş ve Ter-Gabrielyan’ın Türkiye’ye karşı tutumunun benimsenmediği ifade edilmek istenmiştir. Moskova’nın ısrarla üzerinde durduğu Türkiye dostluğunun ve Ankara’yla işbirliğinin Erivan

tarafından da kesin olarak kabul gördüğünün anlatılması ihtiyacı üzerine Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi, 10 Ağustos 1921 tarihinde Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi’ne ve Çiçerin’e konu hakkında bir mektup gönderir.

Aşağıda ilk kez yayımlanan bu belge, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin merkez arşivi olan Rusya Toplumsal Siyasal Tarih Devlet Arşivi’nde (RGASPI) fond 17, liste 84, dosya 183, yaprak 11, 11 arkası numaralarıyla kayıt altında bulunuyor. Belge, dipnotlarda belirtilen kısımlar dışında Rusça kaleme alınmıştır. Tüm dipnotlar bize aittir.

Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!

Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi⁴

No 3725

10 Ağustos 1921

Erivan⁵

RKP⁶ Merkez Komitesi’ne

Kopyası Çiçerin Yoldaş’a.

ESSC’nin⁷ Moskova’daki Tam Yetkili Temsilcisi Ter-Gabrielyan Yoldaş’ın gönderdiği yazışmalardan Ermenistan KP⁸, T-Gabrielyan Yoldaş’ın Çiçerin Yoldaş’a mektuplarının gerek içeriğinin gerek tarzının ESSC’nin yürüttüğü siyasi çizgi hakkında sadece yanlış bir algı yaratabileceğini görmektedir.

Ermenistan KP MK⁹, asla devrimci Türkiye ve Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki İttifakın ortadan kaldırılması taraftarı değildir.

Merkez Komitesi çok iyi bilmektedir ki, Doğu’daki devrimci hareketin çıkarları bu İttifakın pekiştirilmesini gerektirmektedir.

3 Konunun ayrıntıları için bkz. Mehmet Perinçek, **Sovyet Arşiv Belgelerinin Işığında Türk-Sovyet Askeri İlişkileri: Doğu Cephesi (1919-1922)**, s.305-310; Mehmet Perinçek, **Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi**, s.308-312.

4 Hem Ermenice hem de Rusça yazılıdır.

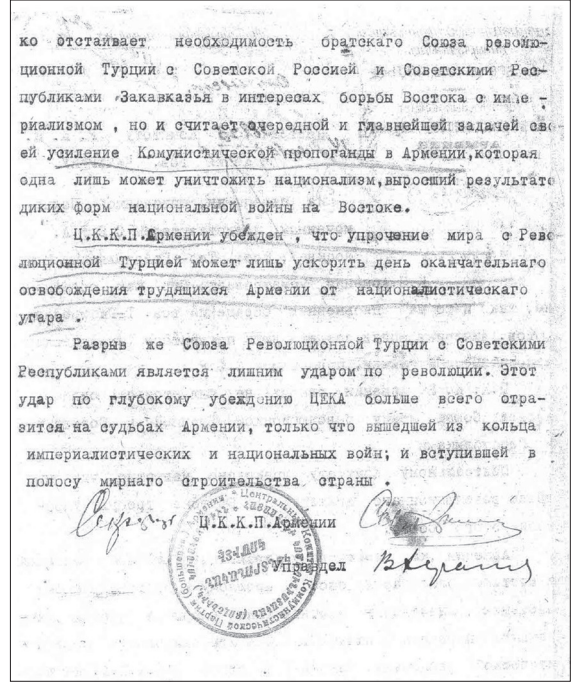
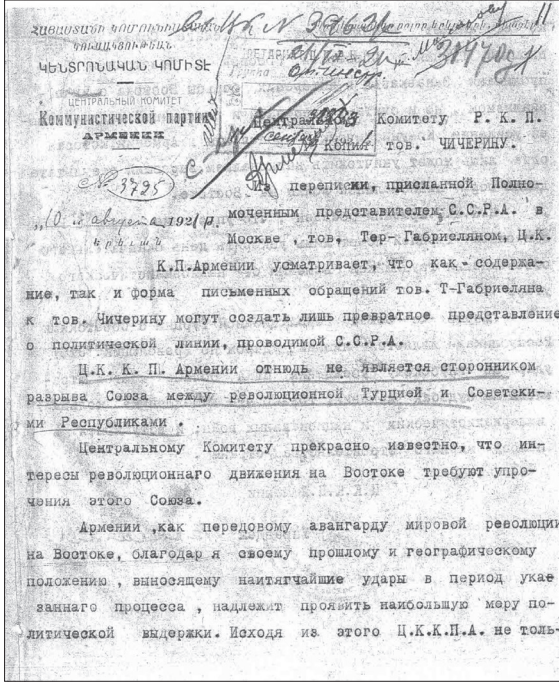
5 Ermenice yazılıdır.

6 Rusya Komünist Partisi.

7 Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti.

8 Komünist Partisi.

9 Merkez Komitesi.

Doğu'da dünya devriminin ön cephesinin öncüsü olan Ermenistan, bu süreç boyunca en ağır darbelere maruz kalan tarihi ve coğrafi durumu yüzünden en üst düzeyde siyasi direnç göstermek zorundadır. Buradan hareketle EKP¹⁰ MK, Doğu'nun emperyalizmle mücadelesinin çıkarına olan devrimci Türkiye'nin Sovyet Rusya ve Kafkasardaki Sovyet Cumhuriyetleri'yle kardeşçe İttifakının gerekliliğini sadece savunmamakta, ayrıca Doğu'da vahşi tarzdaki milli savaşların sonuçlarıyla yükselen milliyetçiliği yok edebilecek yegâne [yöntem] olan Ermenistan'daki komünist propagandanın güçlendirilmesini önündeki temel görev saymaktadır.

Ermenistan KP MK emindir ki, devrimci Türkiye'yle barışın güçlendirilmesi, ancak Ermenistan emekçilerinin milliyetçi zehirlenmeden nihai kurtuluşunu hızlandırabilir.

Devrimci Türkiye'nin Sovyet Cumhuriyetleriyle İttifakının parçalanması, devrime fazladan bir darbedir. Bu darbe, MK'nın kesin kanaatine göre her şeyden önce emperyalist ve milli savaşların zincirinden daha yeni kurtulmuş ve ülkenin barışçıl inşası dönemine girmiş olan Ermenistan'ın kaderini etkileyecektir.

Ermenistan KP MK Sekreteri (imza)

Kalem Müdürü (imza)

(Ermenistan Komünist Partisi (bolşevik) Merkez Komitesi mührü¹¹)

9 Ermenistan Komünist Partisi.

10 Mühür, hem Ermenice hem de Rusça yazılıdır.